

Vārda brīvība & Redakcionālā neatkarība

ANDA ROŽUKALNE
DR.SC.SOC., ASOC. PROF.
KOMUNIKĀCIJAS FAKULTĀTE

Diskusija: redakcionālā neatkarība

- Redakcionālā neatkarība mediju organizāciju prakses līmenī atklāj, kā **darbojas preses brīvība** (Himmelboim, Limor, 2008) un kā tiek nodrošināts **plurālisms**.
- Redakcionālā neatkarība ir arī daļa no normatīvajiem uzskatiem par mediju darbību (McQuail, 2013), tā saistīta ar **godīguma, patiesuma, neitralitātes, objektivitātes profesionālo izpratni žurnālistikā**.

Teorētiskais pamats Definīcijas:

- **Autonomija** – tiesības uz pašnoteikšanos (neatkarība, suverenitāte, tiesiskais pamats).
- **Indivīda brīvība** – no valsts, no citu kontroles, aizsardzība no valsts institūciju patvaļas.
- **Institucionāli** - autonomija rada neatkarību no citām sociālām un politiskām institūcijām, galvenokārt valsts un tirgus (Ornebring 2013: 39).
- **Statuss, kas atšķir no citiem - pašnoteikšanās un morālās neatkarības forma.**
- Dažreiz «**nosacījumu neesamība**» (c.f. Glasser & Gunther 2005: 385)
- Neatkarība – redaktora un redakcijas līmenis (menedžments)
- Autonomija – indivīda darbības līmenis (radošā daļa)

Avots: Sjøvaag H., 'Journalistic Autonomy. Between Structure, Agency and Institution' Nordicom Review 34 (2013), pp. 155-166

Teorētiskais pamatojums Trīs redakcionālās neatkarības līmeņi

Diskusija: redakcionālā neatkarība

- **Redakcionālā neatkarība** vai redakcionālā brīvība parasti nozīmē mediju **profesionālu darbību**.
- **Redakcionālā autonomija** – nozīmē mediju organizāciju **struktūru**, kurā satura veidošana menedžmenta līmenī tiek nodalīta no sadarbības ar reklāmdevējiem vai citiem biznesa partneriem, uzņēmuma finanšu darbības, mārketinga un citām medija darbībai būtiskām funkcijām.
- Šis termins ietver arī **žurnālista autonomiju** (Scholl, Weischenberg, 1999)

Diskusija: redakcionālā neatkarība

Redakcionālā neatkarība nav kaut kas līdzīgs goda uzvalkam, ko saņem redaktors, tā mainās, un to nepieciešams aizstāvēt visos medija satura radīšanas posmos.

- Komerציālā mediju sistēmā redakcionālā neatkarība tiek izprasta kā redaktora pienākums ne tikai brīvi veidot mediju saturu un par to atbildēt, bet arī:
 - 1) **pildīt mediju vadītāju uzdevumus,**
 - 2) pienākumu sasniegt noteiktu **mērķa auditoriju** un
 - 3) satura veidošanas procesā uzņemties atbildību par medija **finanšu rezultātiem**.

Par redakcionālo neatkarību diskutē arī tik specifiski izdevumi kā medicīnas akadēmiskie žurnāli (Smith, 2006) un citi nišas izdevumi, tā tiek saistīta ar ar **intelektuālo brīvību** (Hoey, 2008).

Redakcionālā neatkarība Latvijā: sabiedriskie un komerciālie mediji

- **2015.gada notikumi:**
- **politiķi, kuri nosaka mediju darbību, izsakās par saturu**
- **Laizāne: Zvaniju un zvanišu medijiem, taču tas nav spiediens**
- Deputātu vēlme noteikt sabiedrisko mediju saturu nav nekas svešs arī Laizānei brīžos, kad, piemēram, radio ziņās neskan tieši tas, ko tobrīd gribētu dzirdēt viņa. „Es pati esmu jutējusi radio vadībai un varu pastāstīt konkrētu gadījumu. Kad notika Latgales dziesmu svētki, ik pa stundai bija ziņas – es noklausījos: bija gan par [ASV prezidentu Baraku] Obamu, gan par korupcijas skandālu futbola federācijā [FIFA] un nevienu reizi nedzirdēju, ka Daugavpili notiek dziesmu svētki. Es varu apsolīt, ka arī turpmāk tā darīšu. Es neuzskatu, ka es izdaru spiedienu,” teica Laizāne.

Redakcionālā neatkarība Latvijā: sabiedriskie un komerciālie mediji

Ietekme 2
līmeņos:
Mediju uzraugs
Mediju saturs

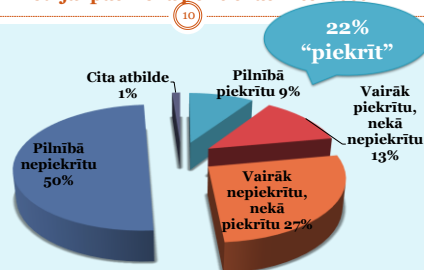
- **2015.gada notikumi:**
- **Vēršanās pret Latvijas Radio kanālu pieci.lv- Latvijas Reģionu apvienības politiski**
- **NEPLP priekšsēdētāja Aināra Dimanta atlaišana «politisku iemeslu dēļ»**
- **Budžeta samazināšana sabiedriskajiem medijiem**
- **NEPLP locekļu brīvo vietu aizpildīšanas process**
- **Fokusēta naudas piešķiršana atsevišķiem medijiem**

Atbalstīts Budžeta komisijas priekšlikums piešķirt 203 tūkstošus eiro «sabiedrības izglītošanai un informēšanai nodokļu politikas, ēnu ekonomikas mazināšanas, valsts budžeta ieņēmumu un izdevumu struktūras jautājumos virszemes TV apraidē, nodrošinot iespēju saturu saņemt vismaz 90% Latvijas iedzīvotāju bez maksas». Finanšiāls atbalsts divām televīzijām - *RīgaTV 24* (50 tūkstoši) un reģionālajai *ReTV* (153 tūkstoši)

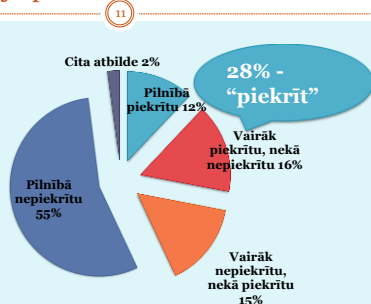
Pētījums: Redakcionālā neatkarība Latvija (2013 – 2014)

- Aptauja par dažādiem ar redakcionālo neatkarību saistītiem jautājumiem.
- Ar mērķi sasniegt mediju profesionāļus visu tipu mediju organizācijās tika izmantota līgzdveida jeb **seriālveida izlases metode**.
- Pētījumā piedalījās 265 dažādu Latvijas mediju pārstāvji.
- **15 intervijas ar redaktoriem un žurnālistiem**

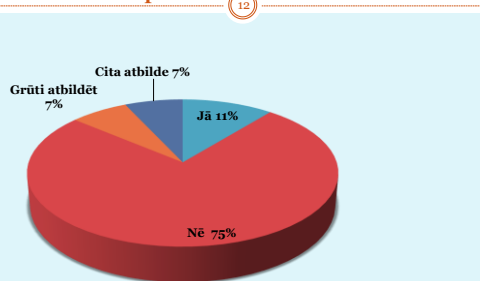
Piekrītu, ka redakcionālo neatkarību var ierobežot medija īpašnieka politiskās intereses

Piekrītu, ka redakcionālo neatkarību var ierobežot medija īpašnieka biznesa intereses

Es savā darbā regulāri sastapos ar redakcionālās neatkarības ierobežojumiem, kas ietekmē manu profesionālo darbību

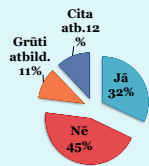
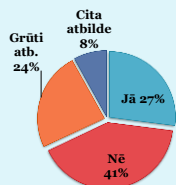

Formālie faktori

13

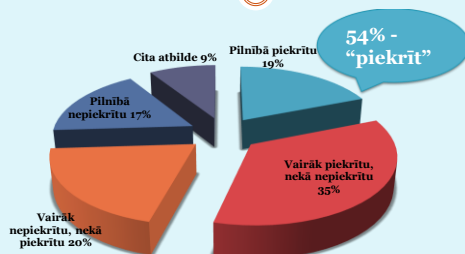
Uzsākot darbu mediā, es panācu vienošanos par redakcionālo neatkarību

Mans darba līgums garantē redakcionālo neatkarību

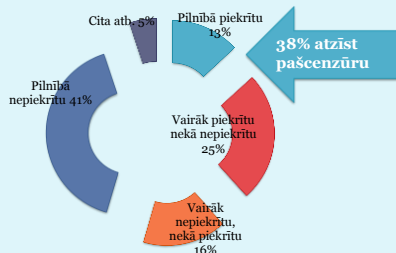
Mūsu redakcijā jebkurš zina, kuri temati, avoti, viedokļi ir brīvi publicējami un no kuriem jāizvairās

14

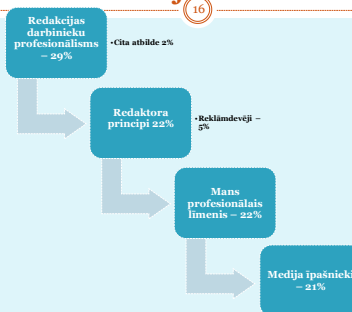
Īpašnieku un vadītāju intereses nosaka, ka pašcenzūra ir daļa no manas ikdienas

15

Redakcionālo neatkarību manā redakcijā ietekmē:

16

Redakcionālo neatkarību Latvijā ierobežo šādi faktori:

17

- Mediji Latvijā tiek veidoti politisku iemeslu dēļ – 30%
- Mediju īpašnieki ir ļoti atkarīgi no reklāmdarbiniekiem – 24%
- Mediju pastāvēšanas galvenais mērķis ir peļņa, sociālā atbildība nav būtiska – 20%
- Auditorija nenovērtē neatkarīgu mediju nozīmi – 18%
- Redakcijām ir grūti aizstāvēt savas profesionālās intereses – 8%

Redakcionālās neatkarības ierobežojumi (uzņēmuma līmenis)

18

“Mūsu vadībai un īpašniekiem neinteresē žurnālistikas kvalitāte. Viņiem ir arī citi biznesi, tāpēc viņiem interesē tikai peļņa. Īpašnieki nevēlas ieguldīt ziņu kvalitātē. Ir ļoti vienkārši veidot ziņas tikai no preses relīžiem. Šis attieksmes rezultāts ir vāja žurnālistika.”

Komerčiālie ierobežojumi

- Nacionālās ziņu aģentūras redaktors:

Redakcionālās neatkarības ierobežojumi (uzņēmuma/indivīda līmenis)

19

Es varu strādāt neatkarīgi un brīvi pieņemt lēmumus, bet jebkurš mana redakcijā ir informēts par specifiskiem ierobežojumiem. Es runāju par «draudzīgo avotu» grupu un tiem avotiem vai tematiem, no kuriem ir jāizvairās, kuri ir jāignorē».

- **Nacionālā laikraksta ziņu redaktors (politiski ietekmēts):**

Redakcionālās neatkarības ierobežojumi (indivīda līmenis)

20

“Kopumā jūtos brīvi, bet reizēm saprotu, ka nevaru rakstīt par nopietniem jautājumiem, jo **maniem medijam nepieciešama prasība, lai izsūtītu**, ja kāds būtu neapmierināts ar mani rakstiem. Es pilnībā piekrišu, ka redaktoram ir jābūt kā vairogam, kas aizsargā žurnālistus”.

- **Reģionālā laikraksta žurnālists:**

Secinājumi: kurš ko teica?

21

- **Respondenti, kuru medijos redakcionālās neatkarības līmenis ir zems vai vidējs:**

- Pārstāv reģionālos laikrakstus, nacionālos laikrakstus un žurnālus
- Atzīst, ka gatavojuši **apmaksātus materiālus**
- Viņiem ir **ilga profesionālā pieredze** (11+ gadi)
- Viņi **strādā par žurnālistiem**

Secinājumi: kurš ko teica?

22

- **Respondenti, kas akceptēja redakcionālās neatkarības ierobežojumus, atzina arī:**

- **Pašcenzūru**
- «**Pasūtījuma**» un apmaksātus materiālus
- Redakcionālā neatkarība **nav noteikta darba līgumos**
- Augsts vai vidējs redakcionālās neatkarības līmenis viņu medijos
- Vidējs vai zems – citos medijos
- Gara profesionālā **pieredze** (15+ gadi)
- Pārsvārā **strādā par redaktoriem**

Secinājumi

23

- **Redaktora loma:**

- Pat tajās mediju organizācijās, kurās vērojami redakcionālās neatkarības ierobežojumi, žurnālisti atrod ceļus, kā strādāt neatkarīgi. **Individuāla līmenī šajā aptaujā redakcionālā neatkarība ir novērtēta augstāk nekā organizācijas un mediju industrijas līmenī.**
- Žurnālisti sameklē iespēju brīvi veidot konkrētam tematam veltītu saturu vai atbildēt par “savu” rubriku, sadaļu, raidījumu...
- Tāda profesionāla stratēģija dod iespēju justies brīvi un neatkarīgi, norobežoties no angažēta satura savā medijā un nezaudēt profesionālo pašapziņu, skaidri zinot, ka redakcionālā neatkarība nav pašsaprotama profesionālās ikdienas daļa.

93% respondentiem ir pārliecināti, ka redaktora galvenais uzdevums ir būt par «vairogu» starp redakciju un medija vadītājiem/īpašniekiem, tātad aizsargāt redakcionālo neatkarību

Secinājumi

- Latvijas žurnālisti ir pieraduši pie redakcionālās neatkarības ierobežojumiem un šī **principa ievērošanas situatīvā rakstura.**
- **Sabiedriskajos medijos – augstāks redakcionālās neatkarības līmenis**
- **Tāpēc pašreizējās situācijas vērtējumā skaidri saskatāms skaidru profesionālo principu un tradīciju un sociāli atbildīgu mediju darbības mērķu trūkums.**
- Aptaujāto vidū augstu tiek vērtēta **žurnālistu individuālā autonomija**, bet mediju darbinieki skaidri apzinās esošos īpašnieka, medija vadītāja vai galvenā redaktora radītos redakcionālās neatkarības ierobežojumus.
- **Redakcionālā neatkarība – kā indivīda aizsargāta teritorija mediju industrijas iekšpusē.**

25

- **Paldies!**
- **Esmu gatava atbildēt uz jautājumiem!**
 - ☺